

Orwell, la consciència d'una generació

S'acaba l'any del centenari de George Orwell, l'escriptor considerat com la "consciència crítica d'una generació".

George Orwell, quan tenia quaranta-dos anys. L'escriptor britànic va copsar de manera excel·lent alguns dels episodis més difícils de la història de Catalunya.

Quan està a punt d'escolar-se la commemoració del primer centenari de George Orwell és positiu de fer un balanç, ni que sigui ràpid i apressat, sobre el que ha suposat per a la nostra tan malmesa contemporaneïtat recordar un escriptor que ha estat considerat la "consciència crítica d'una generació" i que, altrament, a desgrat d'haver escrit sempre en llengua anglesa, l'hem sentit tan proper a nosaltres. Fa tres anys Miquel Berga recordava que quan Doris Lessing va venir a recollir el XI Premi Catalunya, el maig del 1999, no es va poder estar de referir-se al fet que unes quantes generacions d'anglesos van tenir notícies del nostre país per primera vegada a través d'un llibre d'Orwell, l'emblemàtic *Homeatge a Catalunya*, un dels millors llibres que s'han escrit mai sobre la Guerra Civil del 1936-1939.

Només per aquest fet, el deute que hem contret amb Orwell és extraordinari i no deixa de ser una paradoxa que l'única plaça que porta el seu nom a Barcelona, i ben segur a tot Catalunya, sigui dels pocs indrets de la ciutat on hi ha instal·lades càmeres de vigilància... Però, tornant al centenari del seu naixement, val a dir que el balanç no pot ser més afalagador. Sense les estridències que van acompanyar l'arribada de l'any 1984, aquell any que dona títol a un dels seus llibres més coneguts, avui po-

dem dir que sabem més coses de l'escriptor britànic. A banda que, per fi, ha aparegut l'edició sencera de *Homeatge a Catalunya*, sense els talls que en la primera edició catalana de l'any 1969 havia imposat la censura franquista, i que incomprendiblement, s'havien anat reproduint en les edicions següents, s'han traduït al català llibres com *Dies de Birmània* i *Sense ni cinc a París i Londres*, i s'ha publicat l'extens volum d'*Orwell en Espanya*, on es recullen tots els escrits orwellians dedicats a la Guerra Civil. A Barcelona, l'Ajuntament va organitzar durant el primer semestre un interessant cicle de conferències que es va desenvolupar per diferents biblioteques municipals de la ciutat, amb l'objectiu d'animar la gent a la lectura, i el propassat mes d'octubre es va inaugurar a Girona una exposició que ha de ser itinerant i s'ha d'instal·lar en altres ciutats dels Països Catalans. Estem a l'espera, també, de l'estrena, que esperem que sigui imminent, del documental dirigit pel director escocès Mark Littlewood, i en el qual han col·laborat la productora catalana Àrea de Televisió i TV3. Tot plegat, a més dels articles que s'han anat publicant en la premsa diària i setmanal sobre el nostre personatge.

La llista d'Orwell. Però, en el marc de tanta commemoració, el mes de juny va esclatar el que havia de ser una bomba informativa, si bé a la fi ha resultat ser foc d'encenalls. El periòdic anglès *The Guardian* publicava el dia 21 de juny amb tot luxe de detalls que Orwell havia delatat trenta-vuit simpatitzants comunistes durant els anys de la guerra freda. Per fi, George Orwell, el referent ètic d'una generació, l'implacable crític de tota mena de totalitarismes, el socialista radical, tenia una taca en el seu currículum. Perquè, a més, entre els "denunciats" hi havia personalitats de la talla dels actors Charles Chaplin i Michael Redgrave, els historiadors Edward H. Carr i Isaac Deutscher, a més de nombrosos periodistes més o menys coneguts. La notícia la donava a conèixer com una gran primícia el periodista Timothy Garton Ash i l'endemà tota la premsa europea, i naturalment la del

EL TEMPS

L'escriptor, formant amb les milícies del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), a les casernes Lenin de Barcelona. Gràcies a la seva alçada, sobresortia enmig del grup.

nostre país se'n feia ressò, li'n donava crèdit i començaven a córrer rius de tinta deplorant, com va escriure el senyor Enrique Krauze al diari *El País*, la "paradoxal santedat d'Orwell" i els seus pecats quan va portar massa lluny la seva oposició al comunisme. Perquè era evident que Orwell s'havia convertit en un agent al servei de la causa anticomunista que pretenia, com a mínim, realitzar a Europa una cacera de bruixes similar a la que el senador McCarthy menava als Estats Units...

El que no va dir la premsa, d'entrada, és que no era la primera vegada que la notícia saltava a les pàgines impreses i que justament el mateix diari anglès *The Guardian* havia llançat exactament la mateixa calúnnia el dia 11 de juliol del 1996, set anys abans! En aquesta ocasió, els periodistes Richard Norton-Taylor i Seumas Milne publicaven un extens article sota el sensacionalista títol d'"Orwell va proposar una llista negra d'escriptors a un servei de propaganda antisoviètica". La notícia, per tant, era exactament la mateixa, encara

que el motiu de la seva publicació era diferent. L'any 1996 els periodistes havien trobat la carta que Orwell va escriure a Celia Kirwan, membre de l'Information Research Department, departament secret del Foreign Office britànic, oferint els seus serveis, mentre que l'any 2003 apareixia la famosa llista que posava de manifest, arran de la personalitat d'alguns dels seus membres, la maldestra actitud d'Orwell. En ambdós casos la "sensacional" notícia venia acompanyada de desqualificacions de tota mena, que fins i tot assenyalaven que en els darrers anys de la seva vida Orwell havia abdicat de les seves conviccions socialistes...

Res més lluny de la realitat. D'entrada, el que sempre van amagar els sensacionals periodistes que donaven la notícia era la relació d'amistat que Orwell mantenia des de feia anys amb Celia Kirwan, que era ni més ni menys que la cunyada de l'escriptor Arthur Koestler, l'autor d'*El zero i l'infinit*, amb qui Orwell va mantenir durant tota la seva vida una estreta amistat. Bernard Crick, que l'any 1980 va publicar la primera biografia dedicada a Orwell, explica que el nostre home va fer coneixença de Celia el Nadal del 1945, quan va ser convidat pel matrimoni Koestler a passar les festes de cap d'any del 1946 amb ells, i també havia estat convidada Celia, la germana bessona de la dona d'Arthur, que, amb 29 anys, acabava de separar-se del seu marit. Les relacions entre Celia i Orwell dataven, doncs, de feia anys.

Quan el mes de març del 1949 Celia va anar a visitar Orwell al sanatori de Cranham, on havia ingressat a conseqüència de la tuberculosi que el va acabar matant, ho féu com a amiga que era i no com a membre d'un servei secret britànic. I, evidentment, van parlar de projectes comuns, entre els quals figurava un seguit de conferències que el Govern laborista anglès volia realitzar per contrarestar la propaganda estalinista, en un moment en què havia esclatat la guerra freda. En la carta que Orwell, després de la seva visita, escrivia a Celia, el 6 d'abril del 1949, des del sanatori de Cranham, li diu explícitament que els únics noms que pot afe-

gir a la llista de col·laboradors són els de Franz Borkenau i Gleb Struve. Al mateix temps li assenyalava que, si li és d'utilitat, li pot proporcionar una llista de periodistes i escriptors que, a criteri seu, "són criptocomunistes, companys de viatges o simpatitzants, en els quals no es pot confiar per fer una propaganda similar". La llista la conserva a casa, li continua escrivint Orwell, en un carnet on té apuntades tot de coses, i li adverteix: "Si et dono aquesta llista, és a títol estrictament confidencial...". En un context en què la intel·lectualitat d'esquerra era majoritàriament filosoviètica i proestalinista, com passava des dels anys trenta, calia saber qui era qui en cada cas. Però és evident que Orwell no va proposar res al Foreign Office ni va adreçar cap instància a cap servei secret ni va denunciar ningú, entre altres coses perquè els periodistes i escriptors que suggeria a Celia Kirwan tenien una activitat pública i eren prou coneguts per les seves posicions filoes-talinistes.

De la mateixa manera, Orwell era un antiestalinista públic i manifest i, a desgrat dels problemes que havia tingut per publicar algunes de les seves obres, mai no s'havia estat de criticar i d'atacar públicament el que alguns han anomenat "l'estalinofília de la intel·ligència anglesa".

El socialisme orwellià. Com és ben conegut, Orwell es va convertir en antiestalinista bel·ligerant després de la seva experiència catalana durant la Guerra Civil del 1936-1939. Milicià a les files del POUM per casualitat, quan va venir a Barcelona havia publicat un parell de llibres, i tenia en premsa *El camí de Wigan Pier*, el llibre en què recollia l'experiència del viatge que havia realitzat a les zones obreres del nord d'Anglaterra, i en què descrivia les condicions de vida i les preocupacions dels miners durant els anys de la profunda depressió econòmica que patia el món capitalista. Per primera vegada en aquest llibre exposava el seu pensament polític i defensava amb grans dosis d'ingenuïtat un socialisme molt primari dotat d'un caràcter ètic i humanista i al mateix temps revolucio-

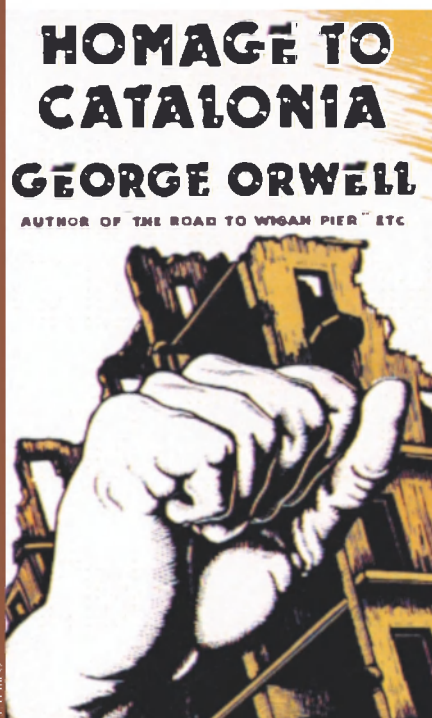
nari, fins al punt que defensava la necessitat d'un partit socialista diferent als que ja hi havia. "Socialisme significa justícia i simple decència", "el socialisme és compartit amb l'honradesa i el sentit comú", "l'autèntic socialisme és aquell que no solament creu desitjable, sinó que desitja activament veure enderrocada la tirania"... Són frases que presenten un Orwell molt poc doctrinari, i amb una concepció del socialisme molt poc elaborada, que ha anat forjant en contacte amb la realitat que l'envoltava. Però alhora es tractava d'un socialisme radical que passava per ser extraordinàriament crític amb els socialistes existents –l'esnobisme de molts intel·lectuals de classe mitjana– i per definir "objectius autènticament revolucionaris".

Quan Orwell va arribar a Catalunya, el desembre del 1936, el seu bagatge teòric i doctrinari era molt pobre, però indubtablement les seves conviccions socialistes eren molt profundes, tant, que no va dubtar a defensar les seves idees a les trinxeres de la llibertat, i va venir a Barcelona a combatre amb les armes a la mà al feixisme. La seva adscripció a les milícies del POUM, la seva participació en les lluites internes que van tenir lloc a la rereguarda catalana durant els fets de maig del 1937, i sobretot, la repressió a la qual es va veure sotmès el POUM i el mateix Orwell a partir del mes de juny del 1937 i la campanya de calúmnies a què el PCE i el PSUC els van sotmetre, van determinar un canvi fonamental en l'actitud d'Orwell. Des d'ara, es va convertir no sols en un defensor radical del POUM i de la línia política que aquest partit havia defensat –i que qüestionava mentre va ser a Catalunya–, sinó que es va convertir en un antiestalinista radical.

I a partir d'aquest moment va situar com un dels seus objectius, tant de la seva vida política com literària, la crítica radical contra tots els totalitarismes i, naturalment, contra el totalitarisme estalinista.

Sovint, i encara més amb motiu de les "revelacions" proporcionades amb la famosa llista, s'ha qualificat aquesta actitud d'Orwell com una involució en el seu pensament polític i se l'ha consi-

L'experiència catalana, alhora que refermava les seves conviccions socialistes i generava el seu antiestalinisme radical, li havia creat unes obsessions que ja no va abandonar al llarg de la seva vida i que ajuden a entendre 'Animal Farm' i '1984', les seves dues grans novel·les, que va publicar, respectivament, el 1945 i el 1949

Primera edició d'*Homenatge a Catalunya*, de l'any 1938, en la seva versió anglesa.

Els arguments eren tan irrefutables que els seus detractors havien de buscar raons per a la desqualificació més enllà de la vàlua literària d'unes obres que ningú no s'atreveix a discutir

derat com un anticomunista radical que en plena guerra freda es va posar al servei dels Estats Units i de l'imperialisme americà. Es el que deia, per exemple, l'historiador Christopher Hill, vell estalinista, antic militant del PC anglès, en unes declaracions a *Independent on Sunday*, el 14 de juliol del 1996: "Sempre he sabut que es tractava de moneda falsa. Hi havia alguna cosa sospitosa en Orwell. Aquest afer m'entristeix i em fa pena, confirma les meves pitjors sospites sobre aquest individu. Això quadra perfectament amb el to general dels seus articles i de les seves obres de ficció, un to que sempre ha estat molt ambigu. *Animal Farm* no és sinó un atac contra el comunisme." Hom podria trobar declaracions semblants, sempre desqualificatòries i calumnioses, a Anglaterra, a França i, naturalment, també a casa nostra.

Però el cas és que abunden els testimonis segons els quals Orwell no va abdicar mai dels seus principis socialistes. De fet, la seva experiència a Catalunya va servir per a refermar les seves conviccions socialistes. Es el que li deia el 8 de juny del 1937, des del sanatori Maurín de Barcelona, al seu amic, el també escriptor anglès Cyril Connolly: "Per fi crec de veritat en el socialisme, cosa que no feia abans", o un mes i mig després, ja des d'Anglaterra, al seu amic Rayner Heppenstall, "encara crec que és necessari lluitar a favor del socialisme i contra el feixisme; vull dir, contra el feixisme físicament i amb armes, encara que sigui per distingir entre una cosa i l'altra". I encara el novembre del 1945, quan va rebutjar una invitació per donar una conferència en una institució conservadora anglesa, escrivia, explícitament: "No puc associar-me a un organisme essencialment conservador que pretén defensar la democràcia a Europa, però que no té res a dir sobre l'imperialisme britànic. Jo pertanyo a l'esquerra i he de treballar-hi dins." Cap involució ideològica, doncs, en el pensament d'Orwell.

Les obsessions d'Orwell. L'experiència catalana, alhora que refermava les seves conviccions socialistes i ge-

nerava el seu antiestalinisme radical, li havia creat unes obsessions que ja no va abandonar al llarg de la seva vida i que ajuden a entendre *Animal Farm* i *1984*, les seves dues grans novel·les, que va publicar, respectivament, el 1945 i el 1949. L'obsessió contra el terror i la pràctica del terror utilitzat per l'estat i pel poder polític com a instrument de control, juntament amb la seva obsessió per la veritat històrica, foren dues constants en les preocupacions d'Orwell que es van anar aguditzant amb el pas dels anys. A Catalunya, Orwell havia observat que els comunistes, seguint els dissenys de Stalin, havien utilitzat els mecanismes del terror per controlar el poder al conjunt del territori republicà després dels fets de maig del 1937. I s'havia adonat també que la falta de respecte a la veritat i el recurs sistemàtic a la mentida no eren atribuïts d'una determinada tendència política, sinó que dreta i esquerra hi podien recórrer quan convenia als seus fins polítics. I va acabar relacionant la manipulació de la veritat històrica amb l'existència dels totalitarismes.

I els arguments eren tan irrefutables que els seus detractors havien de buscar raons per a la desqualificació més enllà de la vàlua literària d'unes obres que ningú no s'atreveix a discutir. Perquè *Animal Farm*, mal que li pesi a Hill, no és un atac al comunisme, sinó una crítica visceral contra una revolució traïda, elaborada des de posicions socialistes, i *1984* retrata l'existència d'un sistema totalitari que, en el marc d'un món que viu en guerra permanent, utilitza la repressió, el terror i la mentida per sostenir-se. Les similituds amb la realitat del sistema estalinista a l'antiga URSS eren massa evidents perquè els estalinistes ho poguessin resistir. I quan han pogut, han tornat a utilitzar la calúmia per desautoritzar un dels autors més lúcids del panorama literari del segle XX europeu i alhora un referent moral de primera fila per tots aquells que creuen que sense llibertats no hi ha futur, i que, a desgrat de tot, la veritat, com diria Lenin, sempre és revolucionària.

Pelai Pagès